

НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Партияның XXVI съездинин, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунун шийтирлерин республиканың күш-ажылчы коллективтери, бүгү ажилчы чоннары удурутлга болдуруп, социалист чарышты калбартышпаан, 1984 чылдың планнарын болгаш социалист хүлээлгелерин, он бирги беш чылдың планнарын нинтизи-биле күүседир болгаш ажыр күүседир дээш улам идепкейлиг демисежир, ССРЭ-ниң составына Тываның эки тура-биле каттыж киргенден бээр 40 чылын ажил-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чеднишкинер-биле демдегээр сорулгалыг.

Чарыжып турарларның күженишкенини хамыктың мурунунда көш бүүдүрүлгө фонддарын долу болгаш ажыктыг ажилгаарына, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны, чаарткычларны болгаш мурнакчыларның дуржулгазын шийгээдиң негедеринге үндэзилээш, бүүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажилдың шынарын бедидеринче, күш-ажылдың бүүдүрүлгүлүүн өстүреринче, продукцияның бот-үнезин чингедиринче, камналганың болгаш хүмүзгалалдыг чоруктуң чурумун быжыглаарынче, чиг-этти, материалдары, одаар чүүлдү болгаш электр энергиязын, акша-хөргөниң чөп ажылгаарынче, чоруну өтүзүлүң кадагалалың хандырыныче, бүүдүрүлгениң дуржулгазын бедидеринче, күш-ажыл камгалалын болгаш айыыл чок болур чоруктуң техниказын экижидеринче, күш-ажылды коммунисттерге өзү-биле көөр чорукту хөгжүдериңе, күш-ажылдың болгаш хөй-нинтиңиң сагылга-чурумун быжыглаарынче угланган турар ужурулуг.

Чарыштың тилекчилерин тодарадыры

Эң эки көргүзүлгениң чедип алган болгаш 1984 чылдың планнарын база социалист хүлээлгелеринин кол көргүзүлгелерин чеднишкиниң болгаш ажыр күүседирин хандырган районнары, хоорайлары, бүүдүрүлгелеринин болгаш организацияларын, совхозтарын, бригадаларын, фермаларын коллективтерин, бүүдүрүлгениң мурнакчыларын социалист чарышка тилекчилер деп санаар. Күш-ажылдың бүүдүрүлгүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чингедир, материалдыг, чиг-эт болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларын, акша-хөргөнгилерин камнаар, ажил шагының чидирин кызыр талазы-биле даалгаларын күүсетингениңче онза кичээлгей чарыштың түннелдерин үндүрүп турган үеде угланган турар ужурулуг.

Чарыштың түннелдерин үндүрери

Үлетпүр, транспорт болгаш харылзаа, садым, коммунал-амыдырал хандырылгазы

Чарыштын түннелдерин районнарың болгаш хоорайларын, ол ышкаш бүүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтерин аразынга — немей өзүп турар түннелди барымдаалап квартал сапында (IV кварталдан аңгыда) база чылда бир каттап үндүрер. Ук адырларын ажилдакчыларын аразынга нинтизи-биле чылда бир каттап үндүрер.

Көдээ ажил-агый чарыштын түннелдерин үндүрери

Чер ажылының талазы-биле:

районнарың болгаш совхозтарын аразынга — адырның нинтизи-биле чылда хөгжүдериңин кол көргүзүлгелерин барымдаалап; мал чемнерин белекээр талазы-биле районнар аразынга — мал чемнеринин массалыг белекээрликтеринден эгелээш — айда ийи каттап, сөөлгү түннелди — 1984 чылдың ноябрь 1-де; совхозтарын бүүдүрүлгө салбырларын болгаш чер ажилдакчыларын аразынга — нинтизи-биле чылда бир каттап үндүрер.

Мал ажылының талазы-биле:

районнарың, совхозтарын аразынга — немей өзүп турар түннелди өзүгээр адырның хөгжүдериңин кол көргүзүлгелерин барымдаалап — 1984 чылдың апрель 1-де, июль 1-де, октябрь 1-де база 1985 чылдың январь 1-де байдалды барымдаалап чылда бир каттап;

бригадалар болгаш фермалар коллективтеринин, ол ышкаш мал ажилдакчыларын аразынга — нинтизи-биле чылда бир каттап үндүрер.

Чарыштың тилекчилерин шаңнаары

Үлетпүр, тууду, транспорт болгаш харылзаа, садым, коммунал-амыдырал хандырылгазы

Чарышка тилээш районну азы хоорайны, бүүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтерин (шүптү 10 коллективти) кварталда ажил түннелдерин барымдаалап шилчип чоруур Кызыл туктар-биле, акша-биле шаңнаар. Кварталдың түннелдерин барымдаалап тыпсыр акша шаңналдарынның түнү районга азы хоорайга — 500 рубль, 100 чедир кижжи ажилдап турар бүүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге — 100 рубль, 100-тен 200 чедир кижжи ажилдап турарларга — 200 рубль, 200-тен 500 чедир кижжи ажилдап турарларга — 300 рубль, 500-тен хөй кижжи ажилдап турарларга — 500 рубль болур. Чылда ажил түннелдерин барымдаалап шилчип чоруур Кызыл туктар болгаш дипломнар-биле шаңнаар. Чыл түннелдерин барымдаалап тыпсыр акша шаңналдарынның түнү районга азы хоорайга — 1000 рубль, 100 чедир кижжи ажилдап турар бүүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге — 150 рубль, 100-тен 200 чедир — 300 рубль, 200-тен 500 чедир — 500 рубль, 500-тен хөй кижжи ажилдап

турар коллективтерге — 700 рубль болур.

Чарышка тилээш беш комсомолчу-аныяктар коллективтеринге 100 рубль чедир акша шаңналы-биле кады шилчип чоруур Кызыл туктарын (квартал сапында) тыпсыр. Чыл дургузунда ажилдың түннелдерин өзүгээр чарышка тилекчилер болган алды комсомолчу-аныяктар коллективтеринге ВЛКСМ обкомунун шилчип чоруур Кызыл туктарын болгаш 200 рубль түнүг акша шаңналдарын тыпсыр.

Көдээ ажыл-агый

Чер ажылының талазы-биле:

Көдээ ажил-агый культураларын дүжүктүр чоруун бедидер, чер ажылының продуктуларын бүүдүрерин болгаш оларын күрүнеге садарын көвүдөдир, эки шынарлыг мал чемнерин белекээр талазы-биле чарышка тилекчилер болган, чигеелеп алган баш бүүдүрүлгө онааштыр малдарын чөм-биле эки хандыраарың чедип алган районнарың (ийи районну), совхозтарын (үш зонада үш совхозту) чыл түннелдерин барымдаалап шилчип чоруур Кызыл туктар-биле болгаш акша-биле: районну — 1000 рубль-биле, совхозту — 500 рубль-биле шаңнаар. Мал чемнерин массалыг белектереп турар үезинде — чарыштын тилекчилери районнарың (ийи район) — немелде өзүлгениң темпизинин эң эки көргүзүлгелер болгаш малды бедик шынарың чөм-биле хандыраарың дээш шилчип Кызыл туктар болгаш акша-биле, мал чемнерин массалыг-биле белекээринин үезинде — 200-200 рубль, чыл иштинде ажилдың түннелдерин-биле — 500-500 рубль-биле шаңнаар; — чарыштын тилекчилери — совхозтарын бүүдүрүлгө салбырларын (бригадалар болгаш звенолар) чыл иштинде ажилдың түннелдерин-биле дипломнар болгаш 300 рубль-биле шаңнаар.

Мал ажылының талазы-биле:

— мал ажылының продукциязын бүүдүрерин болгаш садарын көвүдөдиринин, малдың баш санын өстүреринин болгаш онча-менди кадагалалың хандыраарың талазы-биле чарыштын тилекчилери районнарың (ийи район), совхозтарын (үш зонадан үш совхоз) шилчип Кызыл туктар болгаш акша шаңналы-биле: квартал түннелдерин-биле районнарың — 500-500 рубль; совхозтарын — 300-300 рубль; чыл түннелдерин-биле районнарың 1000-1000 рубль; совхозтарын — 500-500 рубль-биле шаңнаар.

— социалист чарыштын тилекчилери фермалар болгаш бригадалар коллективтерин — чыл түннелдерин-биле хүндүлөп бижиктер болгаш 300-300 рубль-биле шаңнаар.

Чарыштың тилекчилери — көдээ ажил-агыйның, үлетпүрнүн, туудугнун, транспорттун болгаш харылзааның, коммунал-амыдырал хандырылгазының ажилдакчылары

Чыл түннелдерин-биле көдээ ажил-агый ажилдакчыларын аразынга чемпионнарың, улус ажил-агыйның өске кол-кол адырларын ажилчыларын аразынга — профессия талазы-биле эң экилерин тодарадыр. Көдээ ажил-агый бүүдүрүлгезинин чемпионнарыңа «1984 чылдың чемпиону» деп атты тыпсыр, оларга чемпионнуң лентазын, дипломнарың, өртөктүг белектерин бээр, он бирги беш чылдың Күш-ажылчы алдарың чыл демдегелеринин дептеринге оларын кири бижир.

Профессия талазы-биле эң эки болганнарга «1984 чылда профессия талазы-биле эң эки» деп атты тыпсыр, ленталарын, дипломнарың, өртөктүг белектерин бээр, оларын он бирги беш чылдың Күш-ажылчы алдарың чыл демдегелеринин дептеринге кири бижир.

Планинары болгаш социалист хүлээлгелерин күүседиринге эң бедик бүүдүрүлгө көргүзүлгелерин чедип алган бүүдүрүлгө мурнакчыларын чыл түннелдерин-биле хүндүлөп бижиктер-биле шаңнаар, республиканың Хүндүлөп салбыразына кирир.

Чарыштын тилекчилерин «1984 чылда социалист чарыштын тилекчизи» деп демдектер-биле, УАЧД-же, дыштанылга бажынарнынче путёвкарлар-биле, ССРЭ-ниң хоорайларынга баар туристичи путёвкарлар-биле, өртөктүг белектер-биле шаңнаар.

Социалист чарыштын тилекчилеринин портреттерин бирги чартык чыл түннелдерин өзүгээр Бүүдүрүлгө мурнакчыларын алаезына кирир.

Аныяк ажилчыларын чарыжыңа тилекчи болганнарың Социалист Күш-ажылдын Мадырларын аатарын тывыскан шаңналдар-биле, дипломнар болгаш чемпионнарың ленталары-биле, ВЛКСМ ТК-ның демдектери-биле, чурттар аразының аныяктар лагерлеринге болгаш дыштанылга бажынарыңа баар путёвкарлар-биле шаңнаар.

Республиканың ажил-агыйларын Совет Тываның 40 чылыңа төлөпиг ужуражыры дээш социалист чарыжының түннелдерин мурунда бадылаан негелделер өзүгээр үндүрер.

Социалист чарыштын негелделерин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профбөлчүлөк болгаш ВЛКСМ обкому бадылаан.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ МАСТЕРЛЕРИНГЕ ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Хову бригадаларының болгаш звеноларының социалист чарыжының 1983 чылда бедик көргүзүлгелерин чедип алган тилекчилери

УНУШ ӨСТҮРЕРИНИҢ КОМПЛЕКСТИГ БРИГАДАЛАРЫ

1 — бригадирлер, 2 — совхозтар, 3 — культуралар, 4 — гектардан-на дүжүдү, 5 — ийити дүжүдүлүң планының күүселдери.

1.	2.	3.	4.	5.
Горбанюк А. Д.	Дуржулга станциязы	Тараа	15,1	160,7
Монгуш Х. С.	«Тилелге»	Тараа	10,5	161,6
Шивит В. Д.	«Күш-ажылдыг хостуу»	Сиген	—	173,1
Куулар Б. А.	«Сут-Хөл»	Арбай	15,9	133,2
Бизытпаа С. М.	«Алдан-Маадыр»	Кызыл-тас	20,9	116
Серов Н. В.	«Коммунистичи херел»	—	133	153,8
Иосифов Л. Ф.	«Ленинчи орук»	—	71	141,4
Т. А. А.	«Барлык»	—	235	280
Ким Р. А.	«Найрал»	—	100	111,1
НОГАА ӨСТҮРЕР БРИГАДАЛАР (ЗВЕНОЛАР)				
Ондар С. С.	«Кара-Хаак»	Капуста	278	144,7
Ким П. К.	«Найрал»	Ногоа	198	172,6
Зайцева Л. Д.	«Кара-Хаак»	Капуста	276	147,5
Волченко В. Н.	«Кара-Хаак»	Огурец	168	215
Немцова А. И.	«Кара-Хаак»	Капуста	220	163
Дарма Б. Б.	«Бурунгаар»	Капуста	350	243
Тас-оол А. Ч.	«Бурунгаар»	Капуста	350	243
АВМ ЗВЕНОЛАРЫ				
Операторлар	Совхозтар	Агрегат	Кылганы (тонна)	План күүсеткени
Гольнов А. В.	ССРЭ-ниң 50 чылы	АВМ-0,65	2025	200
Веремьев В. И.	«Бүрүн»	АВМ-0,4	507	144,9

Фамилиязы	Совхозу	Тракторга эталон га	План күүсеткени
Людуп К. Х.	«Тилелге»	4050	162
Черменев А. В.	«Көн-Тей»	3501	116,7
Кучеров Б. И.	«Өк»	2569	131,1
Оюн О. М.	ССРЭ-ниң 50 чылы	2472	141,3
Ховалыг В. Б.	«Искра»	2029	153,2
Оюн Ш. Б.	«Коммунистичи херел»	750	150

Фамилиязы	Совхозу	Бастырганы	План күүсеткени
Селгеев Е. А.	Дуржулга станциязы	866	235,3
Бады-Хөо К. В.	«Тилелге»	810	227,5
Бутин М. В.	«Революцияның чалбы-жы»	804	196,1
Агалов И. П.	«Ленинчи орук»	656	172,6
Орун Б. С.	«Бурунгаар»	625	164,5
Сорокин А. Р.	«Улуг Ойтыр»	617	162,4
Сауленко М. И.	«Саян»	502	251
Кабанов Г. Н.	«Улуг-Хая»	441	163,3
Шойдан К. К.	Идванов аттыг	390	169,6
Сундуй В. Д.	«Күш-ажылдыг хостуу»	313	136,1
Дукар К. К.	«Ленинчи орук»	295	245,8
Монгуш Д. Д.	«Алдан-Маадыр»	231	148,7
Күжүтөт Ч. Д.	«Барлык»	260	130
Хертек С. Х.	«Тээли»	194	148,1

Фамилиязы	Совхозу	Ажааганы (тонна)	Планы күүсеткени
Казаков А. А.	«Россия»	4700	235
Буня-Хөо Б. Т.	«Күш-ажылдыг хостуу»	4647	232,4
Кызыл-оол Н. Н.	«Өк»	3160	158

Фамилиязы	Совхозу	Культура	Дүжүдү
Монгуш С. Ш.	«Сут-Хөл»	Мед»	30
Кызыл-оол А. К.	«Алдан-Маадыр»	Чангыс чылдыг сиген	91,3
Ондар М. К.	«Алдан-Маадыр»	Кызыл-тас	20,5

ПРОПАГАНДИСТЕР СЕМИНАРЫ

Политиктиг чырыдыштын башчыныга республиканың пропагандаисттеринин семинары ажылын эгелээш.

Беш хүнүг семинар пропагандаисттеринин диннаа чорук лекцияларын үш хүнге хуааган. «СЭКП-ниң амгы үеде удуруткучу ролю», «СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунун, ССРЭ-ниң Дэди Советинин сессиязының шийтирлерин, чурттуң улус ажил-агыйның улам ийиңги хөгжүлгезинин өртөм-биле бадыйтканын тодаргай программалар», «Делегейин коммунистичи шийтөөшкени — амгы үеңиң салдарыг күнү» болгаш «Үндэзин ажилдакчы-биле өөредилге-методиктиг материалдар-биле ажадырары» болгаш «Социалист чарыжының белектерин» деп лекцияларын күрүнеңи Кызылда педагогика институтунун кафедраларында, төөгү эртемнеринин кандидаты В. Л. Биче-оол, география эртемнеринин кандидаты К. О. Шахтаржик, СЭКП обкомунун лекторлар бөлүлүүн удуруткучу, төөгү эртемнеринин кандидаты Г. В. Колмаков болгаш педагогика институтунун башкызы В. А. Петренко олар баштайгы хүнде номчаан.

Пропагандаисттер дуун СЭКП обкомунун парлагла секторунун эртелекчи, төөгү эртемнеринин кандидаты М. Н. Смирнованың «Амгы үеңиң байдалдарында делегейде идеолоттук демиселдин чидилгени», СЭКП обкомунун ПЧБ-ның консультанты Л. С. Зоринаның «Нинтиле-политиктиг практика болгаш практиктиг кичээлдеринин методу — диннакчыларын идепкейлигден эң чутула хевир» деп лекцияларын диннаан болгаш кинофильмдер көргөн.

СЭКП обкомунун пропаганда болгаш агитация кызматинин эртелекчи, төөгү эртемнеринин кандидаты А. К. Канай, педагогика институтунун башкызы, филология эртемнеринин кандидаты М. С. Байра-оол оларны «СЭКП-ниң социал политика болгаш чаа кижиниң кичиждиринин чамдыг айттырлары», «Кижиниң угаан-бодал негелделеринин болгаш сокуурларынның хевирлеттерин» деп лекцияларын болгаш өскө-даа лекторларын лекцияларын семинарга диннаан.

БИСТИҢ КОРР.

Соңгулдалардан соңгулдаларга чедир МОСКВАНЫҢ СОВЕТСКИЙ РАЙОНУНДА

Найымсалда эң узуг районнарың бирээш — Советский район. Ында чурттаарыңа таарымчалыг кылдыр туттулган квартираларда 420 аягы муң кижжи чурттан турар. Чутке сөөктү беш чылда беш 16 муң квартираларны туткан, 36 муң кижжи чуртталга байдалдарын экижиди алган.

ЧУРУКТА: Советский районда уруттар садтарын чуртталга кварталдарында туттаны. Эрткен соңгулдаларың соондагы чылдарың дургузунда маңа школа назыны четпезн уруттарын чеди албан черлерин туткан.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ ФОТОЗУ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧҮНҮҢ-БИЛЕ ТАЙЫЛЫРЛАП БОЛУРУЛ?

Районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Районнуң көдээ ишчилери Ашп-чөм программаның амгыдыралга боттадырар херекке чүтүүн кийириштер дээш көдээ ажил-агый продукцияларын бүүдүреринин хөмүзүн үлгүлөтүрүлгө бүүдүрүлгө күжүн мөөнөз. Ажил-агыйларда бежен ажил малчын төрүү 100 баш хойдан 90-дан 115 чедир хураганын камгалап алган, он бир сааның хууда социалист хүлээлгелерин эки күүсеткен.

«Чодураа» совхозтун Харал-Тей сут-баран фермазының комсомолчу-аныяктар бригадазының (бригадир О. Сырат) коллектив он бирги беш чылдың сут бүүдүрүлгө садарынның үш чылынын планын ооналдазын 114 хуу күүсеткен. «О. Шынаа» совхозтун хойну бригадаларын (бригадирлер Л. Биче-оол, В. Натип-оол, Б. Чоо-дү), «Кызыгээр» совхозтун № 2 хойну, «Тес-Хем» совхозтун өшкү бригадалары мал камгалап аларының, дүк бүүдүреринин үш чылдарда планнарын доктаамал багыт эвес күүседип келген.

Районнуң көдээ ажил-агыйында эртен үш чылда ийилдин чамдык эки түлдөр бар, ыңдыг-да болза чедир шийтирлетинмейн турар айтырлар эвез.

Дүк бүүдүреринин болгаш ону күрүнеге садарының планын 1983 чылда күүсеттинмез. Ол талазы-биле план күүселдизин чүгүлө «Тес-Хем» совхоз чедип алган. Оң-биле кады малдың чаш төлү бүрүн камгалап алдынай турар. Район эртен үш чылдарда төрүүчүс баш малга онааштыр орту-маа-биле 55 бызааны, 68 анай, хураганы, 66 кудуну камгалап ал келген. Од көргүзүлгелерин чүтүү-биле та-

айылбырлап болурул? Ажил-агыйларда зооветеринарлыг уксаажылдыга ажилдарын тургусканы негелдиге дүшпөс, специалисттерин, малчынарың хүлээнген ажилыңа харымсалгазы ам-даа чамыс, өтөт-үчүттү тургузул турары негелдиге дүшпөс. Күрүнеге эртен чылың саткан бода малдың 31 хуузу ортумактан куду күштүт болган. Ажил-агыйларын күрүнеге дүжаал турар сүдүнүн, дүктүн шынары база куду болуп турар.

Мал ажылында кадрларын белектереп, быжыктыгы — чутула айттырм. Ол ажил-агыйларда кичеелер шийтирлетинин турарыл? Аныяктарын мал ажылыга хаара тударыкчы кичээлгей кош-как. Ажил-агыйларда мал ажылыга тозан алды кижжи чедиппейн турда, ол айттыгы чотумчалыг шийтирлер хөмчеглерин алыры чутула.

Б. ТИРЧИН.

3-кү арын. 1984 ч. январь 28

АВАЗЫНГА

Хажыр эгин болаганын оступ алгаш,
Калган төлүн он-даа чылда ултас чоржук.
Хараганын шак ол дөңгө калгып келеш,
Харап көрү, караа чаштыг турар чоржук.

А сен, авай, узун уйгун уду бергеш,
Шаг-ла болдуң, үе орт... Ычала-даа.
Амгырап, джирт чорур огулунуң мээң
Сагыш-чүрөөм хунуң-даңкың эргир-дир сеп.

Чамдыкта мээң холум суйбап, сургаан дег сен:
«Күдүр огулм, холуң терде караш кылба!»
Чаптап, чыттап, йорзун казын — ийн холум,
Күжүң чүгө буян-ашке ажылап чор!»

Чамдыкта мээң чүрөөм дыңнап, чагаан дег сен:
«Чамгыс огулм, чүрөөң согуун суларатма!»
Аас-нежик, чуртталганын чапал төрөөң
Аваң чүрөө чагытанын даңжаан ол-дур.

Кадай-даа, эштери-даа... кым-даа билбес
Ханы чажыт бодалы чок кижэ кайда?
Чамдыкта бо караанын орбаа-даа,
Чамгыс чүгө авай сени өттүр билди!

Чамгыс кылмып, багай сеткиңизе,
Сагыжыңың саргыдыңтар күштүг болгай.
Хажыр эгин болаганын оступ алгаш,
Калган төлүн он-даа чылда ултас чоржук.
Чамдыкта бис джирт орган невисчү,
Чамгыс чыттап, чамгыс чорур нүтр чок бис...

Игорь ИРГИТ.

ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Араганың үстүңгө чам	Ажылга хандыкшаан — байыр.
Ажылдың үстүңгө кижэ	Эки суртаал эм.
Кызымак кижэ ажыл	Бак суртаал аза.
Кыжырмак кижэ сөс	Чамгыс тоокас
Арага хандыкшаан —	Чамгыс дүңгөр.
адараар,	Хоолудан хоорук
	Хорутдага кирер.
	В. САНАА.
	Тес-Хем район.

ДҮРГЕН ЧУГААЛАР

Чулар —	Чүгенеттнмээй аан.
Чулараттынза	Эзер —
Чулараттынгай аан,	Эзереттинге
Чулараттынмаза	Эзереттинге аан,
Чулараттынмазай аан.	Эзереттинге
Чүген —	Эзереттинмээй аан.
Чүгенеттинге	
Чүгенеттинге аан,	
Чүгенеттинмезе	

С. ООРЖАК.
Каа-Хем район.

Тоожудан үзүндү

Ийги элчегин сөөлү
кирээлери төңгөктө, ажыл
шагы дооступ, кышы хун
ажа бергенде, башкылар чыг-
лып келген. Койга эдерге,
өөрөнкүлөр класстарын
дан мыйт-шмимини-би-
ле үлгүлөп, чамып эге-
лөө. Улаваанда школа ыр-
ным апарган. Чүгө ыяар
класста аштакчыныч ночалы-
кын даагы дыйналар.

Башкылар хуралдап чап-
чыкан чери бир делгем
класка олтурупкан. Анык
башкылар сөөлү стол-
дарже болуу-биле бар-
гылаан. Мурнуу стол-
дарын олтурууну бирээзин-
де партия райкомунуң сек-
ретар Александр Байырович
Шагдыр-Чамбал олтурган.
Оң-биле коңа районунуң
улус өөредилге кидизинин
аргелекчин кара көстүктүг,
налчан баштыг Павел Ва-
сильевич Левченко холдан
салбас кара портфелин ба-
рында салтыпкан үжентилээ
орган.

—Даргаларың келгенин
бодаарга шыңгы айтырыг
чугаалаары болаан эвеспе
олар — дээш, Оюн Оюнович
чанында олтурган кадайчыне
көргөн.

—Ындыг бе? Эртеден
бээр чүрөөм ооктурал чок
мстал хүндеди — дигеш,
Хандаа Кыргысоевн хордак-
сап артыңе хая көргүткен.

Оларынч артында өө-
рөнкүлөр кылдараштары
кынап, ном номчуп эгелээ
ийн экинчилер:

—Солун чүве болур дээ-
дир, дыйнаан мен, кыды
болур ужурут деп билген-
даа мен — дийш сымраш-
налар.

Класстың мурунда башкы
столунун артында олтурган
школа директору улааы
берген, ыңчала-даа шилге-
дек мага-боттут, улут кара
каратардыг, ак арынынг,

херээжин туруп кээрге, баш-
кыларың шмимээң чиде бер-
ген.

—Педсоветтин ажыттып-
ганын чарладың. «Школа-
биле төрөдериң харылзаа-
зыңың дугайында» Нанзал-
маа Даржаевнага сөс бээр-
дир — дээш, директор олур-
уп алган.

Педсоветтин протоколдар
бизиринге доктаамал сол-
гуп каан башкы секретары
кызың журналын ашкыш
олурупкан.

Өөредилге аргелекчин
беткек алган лекциязын
номчуп эгелээ. Школа кол-
лектив-биле төрөдериң
харылзааның педагогика
болгаш психология талазы-
биле айттарыларыңа солун
чиктерин-даа киригилээ.

Делегейиң шыларгай пе-
дагогтарыңдан чытаалар —
ушта бижилгелер-даа ном-
чутулаан. Ажыттыг, солун
лекция болган. Ону башкы-
лар демдегел, бижип ап
олдуруннар.

Илеткечи школазының
ажыл-амыдыралыңа кээп
доктааган, чамдык башкы-
ларың эртемниң канчаар
башкылар турарын болгаш
өөрөнкүлөр-биле, ада-не-
жер-биле чорудуп турар ки-
жизилдиге ажылың анализ-
тел, чамдыктарың мактап,
өскөсөң чеме-дээш.

Нанзалмаа Даржаевна ту-
разында чоргаар чаңы-биле
башкыларың эргип көргү-
лөш, кочулаа болгаш кому-
далың азы-биле хүлүм-
рош, уламчылаан: «Чам-
лык анык башкыларга арга-
суме кадарга тооксавас, ха-
рындаа удуруннар, ботта-
рыңың тускай бодол алган
методтары-биле ажылдап
турарлары бар. Анык
башкылар физик Алдын-
Херел Самбуу, даштыкы
дыл башкызы Эльвира

БАШТЫҢЧЫГА ДИРИГ ТУРАСКААЛ

УЛЯНОВСК хоорайда
эрги Москва (амгы Ле-
нин) кудумчузунуң ая-
нычы эртең чүс чылдыг
аянычче кирип бар чыдар.
Ук кудумчуу ам В. И. Ле-
нинниң ады-биле адап турар.
Мааа 1878—1887 чылдар-
да Ульяновтарның өг-бүлө-
сү чурттап турган. Шагда тур-
ган байдалды катап тургузуп,
тудугу реставраторлар
чаартып кылып эрелээ.

—Улут Ленинниң ады-
биле холбашкан бүтү-
лө чүдүлөр биске өргөм болгаш
ыдыктыг — деп, улус депу-
таттарының хоорай Совети-
ниң чүсүмүнүн даргазы
И. А. Вершинин чугаалап
турар. — Ол бүтүгө баштың-
чының чаш чылдары эртен
башкыны, Ульяновтарны
шайлап олургулаар хөлөг-
лиг сад, гимназист Володя
Ульяновтуң олурган партазы
дээш өскө-даа чүдүлөр ха-
мааркыр.

В. И. Ленинниң төртүт-
түнгөндөн бээр чүс чылын та-
варыштыр айткан Ленин

чи мемориал Волга делгем-
нериниң кырында кайтамчык
улут чайка дег бедип үе
берген. Орустун улут хеми
Волганың бедип эрининге ди-
ринг чектерин холдарында
тудуп алган муң-мун кижил-
ер бөлүк-бөлүк-биле азы
ийн-чагыстап-даа кээп ту-
рарлар. Улут баштыңчыга
болгаш башкыга изиг ынак-
шыды болгаш хүндүлелди
илереткениң демдээ кыл-
ды делегейин аңгы-аңгы
диптеринден он ийн миллион
айык кижэ маңа келген.

—Симбирскин Улывиск
деп өдө адааныңа бээр 60
чыл болуп турар — деп,
Игорь Анатольевич чугаалап
уламчылап ор. — Совет эр-
ге-чагыгының чылдарында
Волгада хоорай улутунуң
болгаш культураның улут
төвү болу берген. Октябрь
революцияныг чедир Сим-
бирскине чүгө аар-саар ба-
рааннар будуртп турган бол-
за, ам Ульяновскиниң мар-
казы салган тергиниң дээш
чондурар станоктары, эң

чиге приборлары, кала-даа
чоруурунга таарыштырган
автомобиль-вездехоттар и м,
гидроапаратураны, дүктен
кылган пестерни болгаш хе-
ристерни чүгө бисте эвес,
харын даштыкыда эки билди.
Чүгө чагыс цементини бе-
зин Ульяновск хоорай чыл
бүрүдө хааныг Россияга
чекени будуртп турганын хи-
рени берип турар. Институт-
тары, техникумдары, шко-
лаларың, театрлары, му-
зейлерниң база библиоте-
каларың калбак четкини
хоорайда бар.

Ульяновтарны өг-бүлө-
сү мааа чурттап турар шагда
Симбирскин делгемээрин
Ульяновск шагда-ла эрттир
өскөн. Волга ыдының чаа
районуң тургузуп турар хем-
ниң солай талазы эриниң
де он-он чаа, чараш кудум-
чулар бар апарган. Ам чүгө
бо райоңда бэзин революция
мурнуңда Симбирскине чурт-
тап турганыңдан хей кижэ
чурттап турар.

Ийн муң чылдың буду-
тунда Ульяновск каядыг хоор-
ай апарып? Хоорайның
хөгжүлүдүң чаа чигинге
планын кал идеясы бо-
за «Эрги шагың ортукту-
гаштары» болуп турар төгү-
архитектура талазы-биле үнө-
лө онзагы ужу-дузалыг
черлери арттырышаан, чаа
тудуглары таарыштыр кы-
лыры болур. Ульяновтарны
өг-бүлөсүн чурттап турга-
ны төгү-архитектура бай-
далын катап тургузары-биле
чаарты тургузушкун ажыл-
дарың чорудары көрдүңү
турар.

Шак ыдыг амылдар бир-
ле дугайында моң мурнуң-
дагы Москва кудумчузунга
кылдынар. Ол хемаралга
эвес, чүгө дээрже мында баш-
тыңчыны ады-биле холбаш-
кын тураскаалдыг черлер
эвээш эвес. Бо кудумчулап
анык Ленин гимназиясые
чоруп турган. Оларны чурт-
тап турган бажыңыңдан
ырак эвесе магистинден ном-
нары болгаш ноталары
өг-бүлөниң кежигүннери са-

дып ап турган. Эске бир ба-
жыңа типография турган,
ааа Ленинниң ачазы —
Илья Николаевич бо-ла ке-
лир чорган.

Эргидет Москва кудум-
чузунуң чүгө даштыны
аян-шинчизин эвес, харын ба-
жыңыңың — борбак садиг-
дарың, шайлаар черлериң,
өрт албаның суургаларың
ның иштики хевир-шинчизин
катап тургузар. Эртең чүс
чылдыг аян-хөөнүң илередиш
турар эрги кудумчу фонари-
лары дээш өскө-даа чүдүлөр-
ни мааа удавас-ла катап
тургузултар.

Ульяновск кижилерин ке-
зээде-ле бодунче согузалап
тырттып турар, чүгө дээрже,
олар Ленинге аалап барып-
саарлар, дириг Ленинниң өнү-
дүр чаагың билгип алың-
саарлар. Январың бо хун-
леринде улут Ленинниң хоор-
айныгө шуушкан, баштың-
чыга дириг тураскаал бол-
ган кижилерниң агымы шы-
вал-ла тузук-соксал чок бо-
луп турар.

Н. МИЛОВ,
СЭТА-ның көр.
Ульяновск.

ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ХООРАЙЫ

Бо чурукта Новгородту хостааның
киржикчилери — дайынчы хоочуна-
ры көрүп тур силер: ук хоорайда Ок-
тябрь райоңда дайын болгаш куш-
ажыл хоочунарының чөвүлелиң дар-
газы (солгай талалаа он талалаа) А. П.
Лутин, Совет Эвилелиң Мадыры И. И.
Сергуниң, кезер эңчч сестразы чоран
Е. Г. Маллорова, № 1 поликлиниканың

кезер эңччи П. М. Митрофанов,
РСФСР-ниң садимың алдарыг ажыл-
дакчызы М. А. Ершов, халаажыда
полковник Н. А. Семенкин, дайын-
чы хоочунарының Совет комитети-
ниң Новгород секциязының даргазы
М. Е. Попов.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ ФОТОЗУ.
СЭТА-ның фотохроникасы.

«ДАЛАШКАН КҮСКЕ СҮТКЕ ДҮЖЕР»

Ийн күске сүт оорлап ижер
дээш чорутканнар. Хуңда
сүтке-даа таарышкан. Сүтү
чүгө хуңу эриңден кешип
ижерге берге турган. Хуңу
дыкка доңдулар болса, мал-бот
күдү, чылбыраш, сүтке мойт
кылдыр кере берип болур.
Оң соонда он үчүра берге:
Сүт хөлөгө кезек экинчиге
дымаажыңай бээр. Чолак-
Ой канкажы-ла көрөсө, хуңу-
дан ырак эвесе аяк чыткан.
Иштінде сүдүн күрдөйр
ишп каан ымдыг болган.

—Бо Моортай-Хасаның
сөгөчө-дир. Бистери билл
кага, ат кылмы, аңас дөбө!
— деп, Улун-Кудурк чуга-
лаан.

—Ая канчаар бис? — деп,
Чолак-Ой далаштырган.
Күскөлөр сүмелешкен, жын-
мачылар.
Баштай сүтү хуңудан
Чолак-Ой ижер болган. Ону

Улун-Кудурк чолак куду-
руңдан так ызырып алган, а
дегизин сүтү хуңу бажы-
биле ишп алган. Ам Улун-
Кудурк ижер элээз кел-
ген. Чолак-Ой оон күдү-
руңдан мамыр алмыра, би-
рээзи сүтү иже-ле берген.
Улун-Кудурктуң тоглазы-даа
кочуң. Далаажыл-далажыл
ишп-ле турган. Ол аразында
хей сүт хөлөгө алган Чолак-
Ой бергенде эгелээ. Аксын
ажыл, экинчиге сазыңдырып
болбас, күсө дээрже, ол сүтке
бүдүлө бээр. Чолак-Ой шы-
дажыл-ла чыткан, ыңчала-
даа, кесиртине берген, аксын
ажыда калкан, а Улун-Ку-
дурк хуңуда сүтке мойт кы-
лынган.

«Далашкан күске сүтке дү-
жер» деп чугаа моон тыгыл-
ган.

С. ТАМБА.

СОНУРГАКТАРГА

ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ ХӨННҮ ЧӨК ЭСМ

Новосибирскин Академ-
хоорайыңа саалаа то-
вунуң эртемдериң ЭСМ.
Элдепиг «ажызын»
эскерип каанар. Ол робот
эр кижэ операторлар тураа,
ааа аякылар турар, а хер-
ээжен оператор көстүп
көргөсө, шың эвес харылар
берип эгелээр мындыг бол-
ган. Оң чылдагыны сөөлүң-
де тодааттыңаң херээжен
улус хей нурууңда-ла син-
тетиктиг материалдардан кыл-
ган хеп кедер. Ол материал-
дар машиналың чаныңа
элктри согузалыг куржак-
ны тургузултар, ыңчангаш
оң ажылдарыңа чогумча-
лыг байлалды ажылылтар.

ЭЛДЭПТИГ ЧҮВЕ

Тыпкан чүдүлөр кадага-

лаар черлерниң удуртукчу-
ларың чөвүлө хурамы
Римге болуп эртен. Ааа
мындыг элдепиг факт
нелетин: октябрьда хей ну-
рууңда-ла дүлгүлөөр бол-
ган аяк халдары, ыңалаа
карак шилдери, август э-
лениңиңиң билдестери
аттыңыл кал тур болган.

БУДУУ БИЛІР

ГФР-де бир фирманың ин-
женерлери телефон апар-
атыңың солун моделин чога-
дып кылган. Бир эвес дол-
гун дугаар өскө чер-биле чу-
галалың турар болза, үя
апарат демги дугаар хоста-
лыңа чедир манал туруп
болур. Дугаар хосталганда,
апаратка медээ ыңгырт
дээр. Ыңчан хергелээң чери-
биле чугаалажып болур.

ШООДУГ

—Экин, экин,
Эки чаагай келгениң дээш!
—Чүү сен сөглээр,
Чүге мен сен билбес-
тир аа?

—Баштактайма,
Боды-дыр мен, уттутуп
бе?

—Кайда бир-ле
Харын мен сен көргөн-дир
аа?

—Кайнаам моң,
Камы ойнал өстүвүс чоп?
Харын ыңчан
Хажмысыка дыңнап
орган

Катым ашак элдээрти-
дир:
—Улуургаанда
Угааны-даа чанган-дыр
оол.

О. СУВАКПИТ.

КРОССВОРДКА ХАРЫЫЛАР

Р. Сарыларның тургус-
кан кроссвордун бо чыл-
дың январь 21-де № 18
«Шыңга» парлаан. Ааа чүс
ажыл хары келген. Улут
Хем районунуң Чаа Чаа-Хө-
де С. Анай, Е. Кызыл-оол,
Чадаана хоорайда Ш. Оор-
жак, Эркин ортукмак шко-
лазының өөрөнкүлери А.
Дутур, А. Чыкымаа, Моң-
гун-Тайганың Мургу-Аксан-
да Л. Салчак, Д. Иргит, Р.
Хертек, Барылы-Хемчигин
Кызыл-Мажаалык А. Сая,
Тес-Хем районунуң Самагал-
дайда орук-септеге-ту-
дугаа чачогунуң кандакчы-
зы С. Салчак, ол районунуң
Чыргаладың суурда С. Мас-
кыр, Кызыл хоорайда Л.
Шара-Хө, О. Иргит, Тан-
дының Бай-Хаак суурда Ч.
Ондар, Л. Монгуш, М. Су-
ван, Бин-Хемчигин Эзбекте
В. Ондар, Т. Ондар, Кызыл
районунуң «Тинделет» совхоз

та Б. Куулар болгаш өскө-
даа номчукчулар кроссворд-
та бодалганын шың шын-
тырып, харызын хамык-
ты мурнай чорутканнар.

ДОРА ДУРГААР: 1.
Шайлаа. 4. Сайзакан, 7.
Дары. 8. Орун. 10. Нарын.
12. Түмен. 13. Ода. 14.
Камо. 17. Эгээ. 19. Арык.
21. Кур. 22. Нарын. 23. Ва-
лар. 24. «Ава». 25. Сырга.
26. Ине. 27. Чечек. 29. Мо-
ге. 32. Ыры. 34. «Нева».
35. Орук. 36. Лена. 38. Чы-
ла. 39. Күске. 40. Кудук.
42. Шуру. 43. Арын. 44.
Бүрөөң. 45. Сувакпиг.

УЗУН ДУРГААР: 1.
«Шын». 2. Пөрөөл. 3. Адыг.
4. Саяк. 5. Намдар. 6. Коң.
7. Дузак. 9. Ногаа. 11. Ноян.
12. Тоол. 14. Арыскан. 16.
Албанчы. 17. Эртен. 18.
Торго. 20. Кажык. 26. Ир-
баш. 27. Чапар. 38. Чыг.
39. Күб. 41. Кат.

ТВ

ЯНВАРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.35 — Эр-
теги гимнастика, 8.50 —
Калың болур динчзе, 9.00 —
«АВГДейка», 9.55 — «Спор-
тотуну», 4-ку тирямы,
10.05 — «Блокада», 2-ти ке-
ээ, Ийги фильм, 11.10 —
Эки барааның хойну буду-
рер, 11.40 — Фильм-концерт,
12.25 — Документалдыг те-
лефильм, 12.55 — Бөгүң де-
легей, 13.10 — Оңуктер
шырамы, 13.55 — 14.10 —
«Часар», 14.10 — Унштер
делегей, 14.55 — Билди-
гир-даа болза, элдепиг,
15.55 — Политиктиг тайл-
бырлачы Ю. А. Летунов-
нуң беседасы, 16.30 — Бом-
на делегей ужуражылгасы,
СССР-ниң шилинек коман-
дазы биле АИШ-тың шили-
нек командалык ойнаар,
18.00 — «Дем катыштырыл-
гасы», Тележурнал, 18.30 —
Мультифильм, 18.35 —
«Тележуркулестер»

9-ку
студияның харылары,
Башкычыңың — политик-
тиг тайлырлачы В. Зо-
рин, 19.55 — «Ыры-83» деп
телефестивальдыг түнөл
кезээң (Декабрь 30-лук
дамчылганың каттаар),
21.00 — «Уе», 21.35 — «Ыры-
83» деп телефестивальдыг
улачымы, 22.50 — Ленин-
град дугайында документал-
дыг фильм, 23.10 — 23.20 —
Телемеддээр.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Документалдыг
фильм, 8.25 — Музымалыг
дамчылгала, 8.55 — Новос-
бирскин телестудияның
программасы, 10.10 — Кон-
церт, 10.35 — Документал-
дыг телефильм, 10.45 — А.
Бабаджаның эстрада мо-
гааллары, 11.20 — «Багря-
ный бор» деп телешини,
12.45 — А. Пастовтун чо-
гадыла агылы, 13.15 —
Артиллерия маршалы К. П.
Казанов-биле школачылар
нык ужуражылгасы, 14.00 —
«Вендан концерт», 15.00 —
«Надышыл», 15.45 — «Му-
зыкалың кыоск», 16.15 —
Делегей кинозуңуң мастер-
лери, 17.45 — Москва, Кон-
серваторияның улут залы,
19.50 — Документалдыг
фильм, 20.00 — «Тамчыкыг
удунар, чаштар», 20.15 —
Делегей байдалыңың допчу-
чалы, 20.30 — Бүгүдөгө ста-
дион, 21.00 — «Уе», 21.35 —
23.55 — «Театр», Уран-че-
чен телефильм.

ДЫННАДЫГ

1984 чылдың январь 29-
та, воскресенье, Политик-
тиг чырдыгышкын бажы-
ныга делегей байдалыңың
дугайында лекция болур.
Лекцияны РСФСР-ниң «Бил-
ги» нитилинени лектору
А. Ф. Бурнеек номчуур.

Залче баш бурнгаар та-
раткан абонементтиг бол-
ган билеттиг кирер. Билет-
терни кирер элжик аксыга
садар.

агаар